

Phương pháp định giá các sản phẩm mang tính độc quyền

Vũ Quang Việt

Ở một nền kinh tế thị trường, hầu hết giá cả mang tính cạnh tranh, thuận mua vừa bán, không có sự kiểm soát hay kiểm chế của nhà nước ở mức vĩ mô, tức là ở cấp độ từng sản phẩm, dù là giá gạo, giá điện hay giá xăng dầu thiết yếu cho đời sống của người dân và nhà sản xuất.

Về mặt bằng giá nói chung, chính phủ có thể vận hành bằng chính sách vĩ mô (qua chính sách tiền tệ và tài khóa) để ảnh hưởng mức giá nói chung, tức là không để lạm phát ở mức cao nhằm bảo đảm sự ổn định của nền kinh tế.

Về các sản phẩm cụ thể không mang tính độc quyền, như gạo, chính phủ có thể xây dựng các kho dự trữ, nhằm ảnh hưởng đến giá khi cung bị ảnh hưởng của thiên tai.

Về các sản phẩm cụ thể mang tính độc quyền, dù ngay trong một nền kinh tế thị trường cũng vẫn có, chính phủ thường có sự kiểm soát thông qua chính sách vĩ mô mang tính hành chính. Nhưng vì được xây dựng như chính sách, dù là hành chính, nó cũng không mang tính tùy tiện, có nghĩa là khi nào cần thì làm. Một sản phẩm được coi là mang tính độc quyền, khi một vài công ty cung ứng làm chủ trên phân nửa thị trường và do đó có thể tụ hợp với nhau làm giá.

Phương pháp định giá thế nào là nội dung của bài viết này. Tuy nhiên, trước khi bàn về phương pháp, cần tránh những hành động không dựa vào hiểu biết đúng đắn về vai trò của nhà nước trong việc kiểm giá, thường hết sức tùy tiện, hại bất cập lợi.

Những hiểu biết sai về việc kiểm giá

Chúng ta đều biết giá cả sản phẩm cụ thể tăng giá có thể vì giá thế giới lên nhưng nó mang tính ngắn hạn. Nếu mang tính dài hạn thì là vì lạm phát, gây ra do do chính sách vĩ mô. Khi giá tăng do lạm phát, thì không có lý do gì mà nhà nước lại nghĩ đến việc áp lực hoặc đòi hỏi các doanh nghiệp, dù là doanh nghiệp nhà nước, giữ giá thấp hoặc chịu lỗ để kìm lạm phát. Như đã nói, lạm phát là do chính sách tài chính tiền tệ của nhà nước, tiêu quá mức thu nên phải in tiền tài trợ.

Việc đòi hỏi doanh nghiệp nhà nước, chấp nhận giá thấp và chịu lỗ là con đường dẫn đến không chỉ một nền sản xuất không hiệu quả mà còn đến một nền tài chính quốc gia thiếu trong sạch. Khi giá điện và xăng quá thấp người ta sẽ dùng phí phạm điện và xăng, khiến ngân sách giảm thu hay phải bù lỗ, cả hai điều trên đều làm thiếu hụt ngân sách tăng, dân phải đóng thuế thêm và nếu không nhà nước phải in tiền bù đắp.

Như ta biết hiện nay, do sản xuất sắt và xi măng cần nhiều điện, các công ty nước ngoài đã lạm dụng giá điện rẻ, đem máy móc tới chủ yếu là để cán sắt thô nhập thành sắt thành phẩm. Rõ ràng họ không mang đến công nghệ luyện kim cần kỹ thuật cao. Như thế khi xuất khẩu thép, thật sự họ xuất điện và lao động rẻ tiền. Chính phủ bỏ tiền đầu tư vào ngành điện, các công ty làm thép bỏ tiền đó vào túi họ. Điện không chỉ ảnh hưởng đến sản xuất thép và còn tất cả các ngành khác. Không những thế, còn các

ngành khác hiện bị định giá thấp hơn giá thế giới và thành khác như xăng dầu, than đá, v.v. Với cách vận hành như thế thì có thể nhập sẽ luôn luôn cao hơn xuất.

Phương pháp định giá sản phẩm mang tính độc quyền

Chính phủ cần kiểm giá sản phẩm mang tính độc quyền bằng các chính sách vi mô mang tính hành chính. Đây là nhằm bảo vệ người tiêu dùng không cho phép doanh nghiệp phù phép làm giàu, đồng thời không cản trở sự vận hành hữu hiệu của doanh nghiệp và nền kinh tế. Gọi là chính sách vì nó đặt ra khung pháp lý để các việc điều chỉnh giá tự vận hành mà không cần đến sự chỉ đạo hay can thiệp tùy tiện của nhà nước.

Để việc điều chỉnh giá không bị can thiệp chính trị, các nước đều phải dựa vào một ủy ban chuyên gia họp định kỳ, quyết định giá, bằng việc áp dụng công thức dựa trên cơ sở kỹ thuật.

Công thức định giá

Công thức thường có dạng như sau:

$$P_k = \sum_{i=1}^n a_{ik} P_{ik} + v_k + s_k$$

$$\sum_{i=1}^n a_{ik} + v_k + s_k = 1$$

P_k là giá của sản phẩm độc quyền k , P_{ik} là giá của sản phẩm hay lương lao động i dùng để sản xuất ra sản phẩm k , a_{ik} là hệ số chi phí, v_k là hệ số lương, s_k là hệ số lợi nhuận. Hệ số ở đây theo nghĩa là tỷ lệ của giá bán.

Công thức trên có thể dùng để tính giá thành nếu P , v , s là số tuyệt đối, nhưng nó thường dùng để tính tỷ lệ điều chỉnh giá, khi đó P là chỉ số giá.

Lấy một thí dụ đơn giản như sau:

Thí dụ về hình thành giá mới

	Hệ số chi phí	Chỉ số giá chi phí (năm gốc=100)	Chỉ số giá thành mới và đóng góp vào giá thành mới	Hệ số chi phí mới
Chi phí sản phẩm	0.4	120	48	0.424779
Lương	0.5	110	55	0.486726
Lợi nhuận	0.1	100	10	0.088496
Giá	1.0		113	1.0

Như vậy, ở thí dụ trên, nếu chi phí sản phẩm tăng 20%, lương tăng 10%, lợi nhuận không tăng thì giá mới được tăng là 13%. Tất nhiên trong thí dụ này lợi nhuận không tăng thì trong hệ số chi phí mới, hệ số lợi nhuận giảm từ 0.1 xuống 0.088. Những

thông tin về hệ số chi phí và chỉ số giá hiện nay đã được Tổng cục Thống kê thu thập nhưng thực tế áp dụng sẽ đòi hỏi thông tin chi tiết hơn.

Việc quyết định giá trong trường hợp cụ thể thường phức tạp hơn, nhất là khi một sản phẩm có thể được sản xuất bằng nhiều công nghệ khác nhau. Thí dụ, điện có thể sản xuất từ đập nước, lò ga, lò than, lò khí, năng lượng gió, v.v.. Mỗi công nghệ đều có hệ số chi phí khác nhau và giá thành khác nhau. Nhà nước có thể định giá bán điện cho người tiêu dùng độc lập với giá thành sản xuất điện, như vậy nhà nước là người mua điện. Giá điện mua vào (thay đổi tùy theo chỉ số giá chi phí) đều có thể dựa vào công thức trên, tuy nhiên các hệ số áp dụng cho từng công nghệ sản xuất điện sẽ khác nhau. Nhà nước có thể quyết định giá bán điện dựa vào giá thành trung bình, với mỗi loại công nghệ đều bảo đảm có hệ số lãi giống nhau. Việc hình thành giá cũng cần tính đến so sánh giá thành giữa các nước để nhằm khuyến khích công nghệ mới và hiệu quả sản xuất.

Thể chế quyết định giá

Thể chế quyết định giá cần dựa vào chính sách nhằm tạo ra sự công bằng, tính cạnh tranh và khách quan.

Ở đây, tôi sẽ dựa vào kinh nghiệm làm việc tại Liên Hiệp Quốc trong việc quyết định tỷ lệ đóng góp của từng nước vào ngân sách của tổ chức. Trong cách làm việc, Liên Hiệp Quốc tổ chức ra:

- Ủy ban chuyên gia độc lập có nhiệm vụ quyết định công thức và các hệ số sử dụng và đưa ra tỷ lệ đóng góp. Theo nguyên tắc, phải đưa ra Đại hội Đồng bộ phiếu, nhưng đây là chuyện gần như không bao giờ xảy ra.
- Cục Thống kê Liên Hợp Quốc có nhiệm vụ thu thập và tính toán các số liệu. Các nước có thể có ý kiến về số liệu nhưng đây chính là số liệu các nước nộp lên, nên không thể bác bỏ. Việc chuyển đổi ra đồng đô la Mỹ thì theo các công thức do chính ủy ban chuyên gia quyết định.
- Thực chất, việc nghiên cứu đưa ra các thay đổi về công thức nhằm tính đến các vấn đề kinh tế đặc biệt hay giá chuyển đổi đều do Cục Thống kê làm nhưng tất nhiên là dưới sự chỉ đạo của Ủy ban chuyên gia độc lập trên. Để làm được công việc, và nhiều khi để tránh vấn đề chuyên môn nhưng mang tính chính trị đổ vào đầu Cục Thống kê, Cục Thống kê có thể yêu cầu mời các chuyên gia ở các tổ chức khác như IMF, Ngân hàng Thế giới hay chuyên gia độc lập tới trình bày ý kiến độc lập về những vấn đề chuyên môn liên quan đến họ.
- Ủy ban chuyên gia họp mỗi năm một lần, mỗi lần 3 tuần. LHQ chi ra chi phí đi lại và ăn ở trong thời gian họp và không trả lương. Trong mỗi lần họp, các nước đều có thể yêu cầu ủy ban cho phép phát biểu nêu vấn đề của mình. Ủy ban chỉ hỏi để làm rõ vấn đề nhưng không để bất cứ ai khác không phải là ủy viên ngồi trong phòng họp khi bàn luận quyết định. Cục Thống kê chỉ được phát biểu khi được hỏi tới, chứ không được quyền có ý kiến với Ủy ban.

Như vậy, chính phủ Việt Nam cũng có thể thiết lập ra một thể chế tương tự, tức là có một Ủy ban chuyên gia độc lập về giá như trên. Các cơ quan nhà nước có nhiệm vụ phục vụ Ủy ban trên là Tổng cục Thống kê, Viện Vật giá, Bộ Tài chính, v.v. Các công

ty có sản phẩm bị định giá có thể gửi chuyên gia tới phát biểu về tính khách quan của các hệ số và chỉ số. Người tiêu dùng cũng có thể gửi người tới phát biểu.

Nói tóm lại, với một ủy ban độc lập quyết định dựa trên công thức và các chỉ số khách quan, khi giá đầu vào thay đổi, thì giá đầu ra đương nhiên thay đổi. Tất nhiên để tránh thay đổi đột ngột và quá lớn, ủy ban có thể sẽ áp dụng chính sách thay đổi từ từ làm nhiều chặng, nhưng việc quyết định này cũng dựa vào công thức đã định sẵn. Và đây cũng là điều mà Ủy ban đóng góp của LHQ đã làm.

14 December 2011